

“Het doel der opvoeding is: elk kind te helpen worden wat het is”. *Kees Boeke*

Basisonderwijs

Kees Boekelaan 10 3723 BA Bilthoven
Directeur: Fieke Blaauwendraad
T 030 228 28 42
werkplaatsbo@wpkeesboeke.nl
www.wpkeesboeke.nl

Voortgezet onderwijs

Kees Boekelaan 12 3723 BA Bilthoven
Rector-bestuurder: Jeroen Croes
T 030 228 28 41
werkplaatsvo@wpkeesboeke.nl
www.wpkeesboeke.nl

“Wijsheid vindt
men in de
boeken,
wijs zijn moet
men verder
zoeken.”

wp
krant

jaargang 41 | nummer 48 | juli 2025

Basisonderwijs

Van klas tot keukentafel
Werkers aan het woord

Algemeen

Het sip-ogende jongetje
Werk dan mee in de Werkplaats

Voortgezet onderwijs

Zinloze feiten, zielloze feiten
Met je neus in de boeken zitten

Redactioneel zomer 2025

Kennisoverdracht - lange tijd een ondergeschoven kindje in onderwijsland - lijkt de afgelopen jaren aan een wederopstanding bezig. Een goede zaak, zo stellen onze BO-medewerkers vast. Feitenkennis kan ieder keukentafelgesprek met je kinderen immers meer diepgang geven. En met een béétje extra achtergrondkennis lukt het ze soms ineens wél om van die prachtige literaire klassieker te genieten. Dat je ook kritischer kunt kijken naar de waarde van feitenkennis, laat VO-

medewerker Emanuel ons zien in zijn zeer leeswaardige bijdrage aan deze krant. Tot slot: misschien vroeg jij je ook wel eens af wat het verhaal is achter het beeldje van het sip-ogende jongetje bij de ingang van het BO. Jos Heuer zocht het voor je uit én maakte er een prachtig verhaal van. Ik je wens je heel veel leesplezier en alvast een fijne vakantie!

Berend Ike

Inhoud

3	Van klas tot keukentafel
4	Werkers aan het Woord
6	Kennis: levensverrijkend
8	Ons rekenonderwijs - een update
10	Het sip-ogende jongetje
14	Van buitenspielen naar lunchen in de aula
16	Werk dan mee in de Werkplaats
18	100 jaar Werkplaats
19	-
20	Zinloze feiten, zielloze feiten?
22	Met je neus in de boeken zitten
23	De OnderSteuningsPlanraad (OPR)
24	Expertise van leraren
27	In herinnering Tobias Servaas
28	De oud-werker: Femke van Hout
30	Posthumaan

Colofon

Redactie
Fieke Blaauwendraad, Maarten Elenbaas,
Marijn Backer en Jeroen Croes
Eindredactie: Berend Jan Ike

Ontwerp
Mireille Geijzen/Evelyne Brehm

Drukwerk
Drukkerij ESED

Coverfoto & middenfoto's
Willem Mes

Foto's zonder bronvermelding
Willem Mes

bo

Kennis: van klas tot keukentafel

Als mijn eigen kinderen uit school komen stel ik ze soms de vraag: 'Wat heb je geleerd vandaag?' In eerste instantie komt op die vraag vaak het makkelijke antwoord: 'Niks' of 'Geen idee'. Maar als ik deze vraag vaker stel of wat doorvraag komt er toch af en toe iets meer uit, met als gevolg soms een mooi gesprek aan tafel over het geleerde. Zo voerden we nog niet zo lang geleden een gesprek over de oorzaken van de start van de Tweede Wereldoorlog, naar aanleiding van de geschiedenisles van onze jongste zoon die dag. Een gesprek waarin kennis werd gedeeld en met elkaar werd nagedacht over de vergelijking tussen de situatie van destijds en de huidige situatie in de wereld. Een voorbeeld van hoe gedeelde kennis van de wereld kan bijdragen aan een rijk en zinvol gesprek aan de keukentafel, waar alle gezinsleden iets van geleerd hebben.

Het doel van ons onderwijs is kinderen opleiden tot kritisch denkende wereldburgers. Kinderen die van jongs af aan worden meegenomen in kennis over de wereld en over zichzelf kunnen niet

alleen in de klas maar later ook in de samenleving beter met elkaar samenwerken en samenleven.

In zijn boek *Kindergemeenschap* beschrijft Kees Boeke een zeer uitgebreid leerplan, waarin hij een hoog niveau van kennis op uiteenlopende gebieden wil aanbieden aan de werkers. Van muziek tot sterrenkunde en van grammatica tot biologie. Het leerplan van destijds is veranderd en doorontwikkeld naar de tijd van nu. De tijd van nu stelt andere eisen aan onderwijs, aan werkers en aan medewerkers. Tegenwoordig kiezen we voor het integreren van meerdere vakgebieden en werken we binnen kennisrijke thema's. Dit helpt tegen een te vol leerplan, maar is vooral bedoeld om werkers samenhang te laten ervaren.

Wat de tijd van toen en de tijd van nu met elkaar gemeen hebben is het feit dat lesgeven een complexe bezigheid is. Leraren hebben een complex beroep waarin dagelijks meer dan duizend beslissingen genomen worden op didactisch en pedagogisch vlak. Lesgeven is

een ambacht, daar heb je kennis voor nodig, dat leer je door te doen en dat leer je door samen te werken. In de samenwerking tussen medewerkers om voor alle kinderen goed onderwijs te verzorgen is het delen van kennis met elkaar essentieel. Samen weet je immers altijd meer dan alleen. Samen op zoek gaan naar wat werkt, op zoek gaan naar nieuwe kennis over goed onderwijs en dit vertalen naar de praktijk van elke dag, dat maakt het onderwijs elke dag een stukje beter én dat maakt het werken in het onderwijs leuker.

Kennis zit in je hoofd en in je handen. Wanneer kennis vanuit hoofd en handen gedeeld wordt met anderen kan die kennis ook in je hart terechtkomen. Want met het delen van onze kennis helpen we om kinderen op te leiden tot kritisch denkende wereldburgers die thuis aan de keukentafel, in de groep op school en later op hun plek in de maatschappij hun bijdrage kunnen leveren aan een vreedzame samenleving.

Fieke Blaauwendraad
Directeur basisonderwijs

“Wanneer kennis vanuit hoofd en handen gedeeld wordt met anderen kan die kennis ook in je hart terechtkomen.”

Werkers aan het woord

Op de dag dat groep 5/6 op kamp gaat op ons eigen terrein spreek ik werkers uit alle bouwen over wat zij hebben geleerd op school en wat zij nog zouden willen leren.

Zayn (5 jaar) en Arwen (6 jaar)

Zayn: ‘Ik heb geleerd om in de kring te zitten, maar dat was niet heel moeilijk. Ook kan ik nu dansen, dan moeten we bijvoorbeeld een rondje lopen en als de muziek dan stopt dan moet je een standbeeld worden en als hij weer begint dan mag je weer verder lopen. Dat vind ik leuk.’

Arwen: ‘Ik heb geleerd om nog beter met kinderen te spelen. Ik heb ook al veel nieuwe vrienden gemaakt. Soms had ik er wel moeite mee om voor andere mensen te zingen of te dansen. Maar dat wordt wel beter. Vroeger kon ik het niet, nu kan ik het al veel beter. Ik ben wat ouder en mensen helpen mij ook.’

Zayn: ‘Bij gym komen ook hele grote kinderen van 3/4 helpen.’

Arwen: ‘Met Pasen is er een paashaas en ik kan dan goed raden wie het is. Dit jaar was het Vera!’

Zayn: ‘Ik wil nog leren om superhard te rennen. Daar kan Eddy mij bij helpen.’

Arwen: ‘Ik oefen vaak met een salto doen, maar dan land ik nog op mijn rug. Ik wil nog leren om dan op mijn voeten te landen. Op school oefen ik ook met mijn anker uitgooien. (‘wachten op je beurt’ -red.) Daar gaat het beter dan thuis. Dan praat ik meestal door mijn zusje heen, maar dat doet zij ook bij mij.’

Thomas: ‘Ik heb op school de letters leren schrijven. We hebben ook goede medewerkers, daar ben ik wel blij mee.’

Annefien: ‘Ik ben beter geworden in plussommen. Die heb ik geoefend met rekenrekjes, op mijn vingers en in mijn hoofd en met een medewerker!’

Thomas: ‘Staal vind ik ook leuk om te leren.’

Annefien: ‘En dictee.’

Thomas: ‘Ik zou nog wel meer willen leren knutselen. Dat je dan zelf mag bedenken wat je gaat maken met bijvoorbeeld een wc-rol. Ook wil ik van al het werk gewoon nog veel meer leren.’

Annefien: ‘Wij hebben net de ‘c’ geleerd en we hoeven nu nog maar twee letters!’

Annefien (7 jaar) en Thomas (8 jaar)

Kenzo (8 jaar) en Anna (10 jaar)

Anna: ‘Ik heb geleerd dat je moet samenwerken. Af en toe denk je ‘Hé, ik wil dit graag in m’n eentje doen,’ maar dan kom je er niet uit. En dan denk je ‘Had ik het toch maar met iemand anders gedaan’. Want meer ideeën maken meer mogelijk.’

Kenzo: ‘Je leert een heleboel nieuwe dingen op school. Sowieso lezen, leren ‘samen spelen, samen delen’ en leren om met mensen om te gaan.’

Anna: ‘Ik wil deze jaren op de basisschool wel nog wat dingen leren bij Eddy, zoals de radslag. Ik kan hem al een beetje, maar ik wil hem nog verder leren. Eddy heeft mij ook al geleerd om van de kast in de gymzaal af te springen. Dat durfde ik eerst nog niet.’

Kenzo: ‘Ik zou nog wel de backflip willen leren. Ik kan hem al op de trampo, maar op de grond zou ook tof zijn.’

“Op school oefen ik ook met mijn anker uitgooien. Daar gaat het beter dan thuis.”

‘Wij hebben veel geleerd in onze acht jaren op de Werkplaats.

Niet alleen rekenen en spelling, maar ook sociaal-emotioneel. Wij zijn allebei heel erg blij dat we op de Werkplaats zitten. In 1/2 leer je vooral om goed met andere kinderen om te gaan en samen te spelen en te delen. In 3/4 begon je met rekenen, spelling en lezen. Je krijgt in 5/6 en 7/8 veel ruimte en vrijheid om te werken. Je mag kiezen in welk blok je wat doet, maar je krijgt wel ingeplande instructies in sommige blokken. In 5/6 plan je wel minder zelfstandig. Je krijgt veel verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld: je plant zelf in groep 7/8 en je mag af en toe een klusje doen.

Je leert hier ook veel vrienden maken, omdat je na twee jaar naar een andere bouw gaat met nieuwe kinderen en een paar vriendjes. Je hebt in groep 7/8 ook stilteblokken en een stilte-lokaal waar je niet mag praten en alleen moet werken. Je leert hier op de Werkplaats heel goed samenwerken, want je hebt een grote, open ruimte die de vloer wordt genoemd waar je kan overleggen en samenwerken. Je krijgt ook vaklessen (natuur, dans, gym en muziek) waar je ook veel van leert. Er is veel creativiteit op deze school. Je krijgt veel projecten over allemaal verschillende dingen, zoals de 17e eeuw, WO2 en de puberteit, waar je veel te weten komt en er ook dingen over maakt die je als het project is afgelopen mee naar huis mag nemen.’

Borre (11 jaar) en Finn (12 jaar)

“Je krijgt veel projecten over allemaal verschillende dingen, zoals de 17e eeuw, WO2 en de puberteit.”

Kennis: levensverrijkend

Het thema van deze WP-Krant is *kennis*, en in dit artikel willen we een inzicht geven in wat daarmee wordt bedoeld en hoe kennisoverdracht plaatsvindt. Het klinkt misschien voor de hand liggend: natuúrlijk draag je als medewerker kennis over. Toch zijn er de afgelopen jaren veel boeken, artikelen, podcasts en columns verschenen waarin gepleit werd voor het weer centraalstellen van kennisoverdracht in het onderwijs. De algemene kritiek luidt dat het onderwijs te veel gericht zou zijn op vaardigheden en te weinig op kennis.

Zo zijn er landelijk weliswaar duidelijke kerndoelen voor *wereldoriëntatie*, maar geldt voor de meeste van deze doelen alleen een *aanbodsverplichting*. Een *beheersingsverplichting* ontbreekt. Waar basisvaardigheden als rekenen en taal bij de doorstroomtoets worden getoetst, gebeurt dit bij een onderdeel als wereldoriëntatie niet. Dat maakt het onduidelijk in hoeverre leerlingen dit echt beheersen. Op deze manier ontstaat het gevaar dat scholen meer

nadruk leggen op basisvaardigheden, en minder op kennisoverdracht.

Kennis heb je nodig voor allerlei zaken. Sterker nog: kennis is de basis. Heleen Buhrs, leerkracht op de Alan Turingschool in Amsterdam, droeg tijdens een lezing de eerste bladzijde voor van haar lievelingsboek, *Haaieneiland* van Rob Ruggenberg. Dat boek begint met: 'Bederf. Stille Zuidzee, mei 1722. Zelfs aan het dek werd Roemer ziek van de zure stank die opsteeg uit de roosters en de luiken.' Zonder kennis over de ligging van de Stille Zuidzee, over de 18^e eeuw of over het uiterlijk van 18^e-eeuwse schepen haak je bij een boek als *Haaieneiland* snel af. Wanneer je zo'n boek met je klas leest, zul je het dus ook moeten koppelen aan de overdracht van de bij een boek horende achtergrondinformatie.

Deze samenhang tussen topografische en historische kennis vormt de kern van wereldoriëntatie. Juist die combinatie wil je in het onderwijs laten zien, ook in samenhang met taal en het lezen van

fictie. Boyan Slat van The Ocean Cleanup heeft kennis nodig over zeestromingen, over plastic en alle technische oplossingen waar hij mee werkt. Vanuit die kennisbasis kan hij het creatieve proces aangaan om zijn ideeën uiteindelijk om te kunnen zetten in een product. Er is eerst veel kennisoverdracht nodig voordat je je eigen ideeën kunt omzetten.

Kennis helpt je ook om te leren kijken en denken vanuit verschillende perspectieven. Bij een onderwerp als de Tweede Wereldoorlog kun je je er niet te makkelijk, met een paar 'feitenlesjes', van afmaken. Je bekijkt het onderwerp vanuit verschillende invalshoeken. Je wil dat leerlingen vanuit meerdere perspectieven leren kijken: vanuit zowel het Nederlandse als het internationale perspectief, vanuit het perspectief van een soldaat én dat van een kind. Hiermee wil je kinderen leren dat ze niet te snel een mening vormen, maar juist onderwerpen breed kunnen bekijken. Op die manier geef je betekenis aan de wereld en leer je de kinderen zelf een standpunt in te nemen, zelf na te denken over hun eigen denken en handelen om uiteindelijk zo een eigen mening te kunnen vormen. Zeker in een tijd dat het veel gaat over nepnieuws en polarisatie ligt hier een belangrijke taak voor scholen.

“Je wil dat leerlingen WOI leren bekijken vanuit zowel het Nederlandse als het internationale perspectief, vanuit het perspectief van een soldaat én dat van een kind.”

Kennis van wereldoriëntatie gaat hand in hand met kennis van kunst en cultuur. SLO (Stichting Leerplan Ontwikkeling) omschrijft dit leeronderdeel als volgt: *'Hoe mensen door middel van kunst en cultuur vorm en betekenis geven aan hun bestaan.'* Verwondering en verbeelding zijn het uitgangspunt bij het overbrengen van deze kennis. Kijken naar (de eigen) cultuur en kunst en kennis hebben van de cultuur en van de kunsten helpt om verder te denken dan 'mooi' of 'lelijk'. Waarom heeft de kunstenaar dit gemaakt? Wat zie ik allemaal? *Hoe* heeft de kunstenaar dit gemaakt? Kennis biedt ruimte aan inspiratie en verwondering.

Als leerlingen in aanraking komen met verschillende disciplines als dans, theater, film, muziek, beeldende vorming en cultureel erfgoed leren ze ook hoe ze zich kunnen uiten. Ideeën van anderen laten kinderen nadenken over hun eigen creatieve keuzes.

Kennis gaat dus veel verder dan cognitie of feitenleer. Kennis verrijkt je leven. Door kennis leer je wie je bent of wie je wilt zijn en wat je kunt bijdragen aan de maatschappij waarin je leeft. Kennis (onder)wijst je de weg in het leven.

Kortom, naast alle landelijke aandacht die er – zeer begrijpelijk – is voor het aanleren van basisvaardigheden, moeten we ook kennisoverdracht in het algemeen niet vergeten. In dat kader hebben we nog een mooie tip voor iedereen die wel eens samen met kinderen boeken leest. Keurt je kind een boek naar jouw smaak te snel af? Probeer dan eens via een gesprekje over de achtergronden van het verhaal uit te vogelen welke kennis bij het kind ontbreekt. Met een klein beetje hulp zijn boeken als *Haaieneiland* namelijk echt fantastisch om te lezen!

“Zonder kennis over de ligging van de Stille Zuidzee, over de 18^e eeuw of over het uiterlijk van 18e-eeuwse schepen haak je bij een boek als *Haaieneiland* snel af.”

Ons rekenonderwijs: een update

Als school ben je continu in ontwikkeling. Om de vier jaar stel je een nieuw schoolplan op, waar weer allerlei kleinere doelen uit voortkomen waar je als school aan gaat werken. Een belangrijk doel voor dit schooljaar betreft het rekenonderwijs. We zijn kort geleden gestart met een nieuwe rekenmethode en dan is het goed om met het team weer te kijken naar hoe de methode is opgebouwd en of in alle bouwen dezelfde accenten worden gelegd bij een instructie.

Tegelijkertijd wilde het samenwerkingsverband waar onze school deel van uitmaakt dat er binnen elk team een rekencoördinator zou komen. Daarom is Robyn Steen-de Groot (medewerker 7/8) dit jaar begonnen met de post-hbo rekencoördinator. Zij vertelt over haar opleiding en hoe ze deze kennis en inzichten heeft overgebracht op het team.

De opleiding die ik doe is best heel breed. Naast rekencoördinator word je ook opgeleid tot rekenspecialist. Ze leren mij over het rekenen zelf, over rekenmodellen, over inhoud en leerlijnen. Maar ook vanuit de kerndoelen ben je bezig met de vraag 'Waartoe leiden wij op?' We hebben bijvoorbeeld uitgebreid gekeken naar de nieuwe conceptkerndoelen die SLO vorig jaar heeft gepubliceerd. Dan zie je bijvoorbeeld dat er

“In de nieuwe rekenmethode komen bijvoorbeeld krantenartikelen aan bod met daarbij de vraag of iets echt is of nepnieuws.”

steeds meer aandacht besteed wordt aan het omgaan met de rekenmachine en aan het schatten. Inzicht in hoe je een som aanpakt wordt steeds belangrijker dan het alleen maar uitrekenen van een som. De gedachte daarachter is onder andere dat mensen later dankzij hun smartphone altijd een rekenmachine bij zich zullen hebben. De basis zal wel blijven, maar de aandacht wordt veel meer verlegd naar het begrijpen hoe en wanneer je bijvoorbeeld een rekenmachine gebruikt. In de nieuwe rekenmethode komen bijvoorbeeld krantenartikelen aan bod met daarbij de vraag of iets echt is of nepnieuws. Of er is een opgave waarbij de leerling moet bepalen of je binnen een bepaalde tijd met een racefiets naar Parijs kunt. Deze vaardigheden kwamen al eerder aan bod in lesmethodes, maar zijn nu ook vastgelegd in de nieuwe kerndoelen. Ik denk dat dat goed is, omdat de maatschappij ook verandert. Je moet opleiden voor het leven, niet voor de middelbare school.

Daarnaast word ik opgeleid tot rekencoördinator, waardoor ik leer hoe ik het nieuwe rekenonderwijs goed neer kan zetten in het team. Dat kan bijvoorbeeld door lesobservaties te doen of reken gesprekken te voeren. Dat zijn individuele gesprekken met werkers waarbij je kunt analyseren waar een rekenprobleem precies zit. Zit dat bijvoorbeeld wel echt in het uitrekenen van een breukensom of komt het doordat de tafels nog niet zijn geautomatiseerd? Ook het opbouwen van een netwerk met andere scholen hoort hierbij. Tijdens de opleiding spreek je natuurlijk collega's van andere scholen en ik ben ook al een keer bij een andere school gaan kijken hoe een instructiemodel werd toegepast.

Mijn traject met het team is aan het einde van het vorige schooljaar gestart. We hebben daar de plannen voor dit schooljaar verteld. Daardoor merkte je ook echt dat na de zomervakantie iedereen hiermee aan de slag wilde gaan. Sinds

het begin van het schooljaar beschikken we ook over een externe deskundige, onderwijsadviseur Marc Kleinveld, die het proces mede begeleidt. Hij heeft in veel groepen geobserveerd om een nulmeting te doen, waaruit concrete doelen zijn gekomen waar we aan konden gaan werken. Tijdens de studiedagen hebben we onze kennis over rekenmodellen met het team gedeeld en hebben we daar afspraken over gemaakt waarmee we aan de slag zijn gegaan. Verder zijn we blijven observeren. Marc en ik hebben dat gedaan, maar we hebben juist ook veel collega's elkaar laten observeren.

Lesobservaties zijn echt een krachtig middel voor kennisoverdracht. Je leert van de feedback die je krijgt, maar je leert ook door te kijken. Je houdt elkaar er ook echt scherp mee. Als je met elkaar iets wilt leren, dan moet je ook met elkaar controleren dat afspraken worden nagekomen. Daar spelen observaties en de bijbehorende nagesprekken echt een belangrijke rol in. Hoe vaker je dit doet, hoe meer veranderingen ook in je vaste patroon gaan zitten.

Ik ben tevreden over wat er dit jaar is gebeurd, ik zie echt een mooie beweging.

Voor een volgend schooljaar zou ik het team ook nog meer willen meenemen in het voeren van rekengesprekken. Daarnaast wil ik kijken hoe we ons onderwijs nog beter kunnen afstemmen op de behoefte van onze werkers. Maar nu eerst het laatste stuk van de opleiding afronden en samen met mijn Werkgroep Rekenen nieuwe doelen voor volgend schooljaar opstellen.

Robyn Steen-de Groot
Medewerker 7/8 en rekencoördinator

“Je moet opleiden voor het leven, niet voor de middelbare school.”

Een sip-ogend jongetje, of gewoon verlegen en kwetsbaar?

Het verhaal van het beeldje 'Jongetje met schooltas' van Eva van Steenbergen

Een sip-ogend jongetje

Op 11 april kreeg ik een appje van Jikke Klem met de vraag of ik toevallig het verhaal achter een beeldje wist. Daarbij stuurde zij deze foto:

“Wat was de aanleiding voor Eva van Steenbergen om dit beeldje te maken en waarom zo’n ‘sip-ogend jongetje’?”

Foto: Jikke Klem

Ik heb Jikke de - jaren geleden door mij aangeleverde - informatie toegestuurd die op de site van De Bilt Online staat. Maar deze oude informatie en de vraag van Jikke over dit ‘sip-ogende jongetje, waar altijd maar vragen over blijven komen’ riepen bij mijzelf weer nieuwe vragen op: wat was de aanleiding voor Eva van Steenbergen om dit beeldje op 16-jarige leeftijd te maken en waarom zo’n ‘sip-ogend jongetje’? Ik besloot Eva’s gegevens op te zoeken en haar te bellen.

Eva van Steenbergen

Eva is nu 80 jaar. Zij heeft vijf jaar op de Werkplaats gezeten. Tussen 1957 en 1962 fietste ze vanuit Oog in Al (de ‘kruideniersbuurt’) naar de Werkplaats. Ze zat op de IVO. Eva: ‘Ik kon niet zo goed leren; had concentratieproblemen en had daarvoor slecht onderwijs gehad. Ik was eerst geplaatst in IVO-A, maar dat paste niet bij mij, met veel probleemleerlingen en veel oudere jongens. Ik mocht daarna het eerste jaar overdoen in IVO-B. Het mooie van de IVO was dat ik daar werkstukken kon maken; dat paste goed bij mij. In 1962 verliet ik de school met een IVO-B-diploma.’

Een beeldje van kippengaas en cement

Eva was 16 jaar en wilde in de les bij Hans Klaarenbeek wel eens iets groters maken dan gebruikelijk. Toen heeft ze - op advies van Hans - met kippengaas als basis en vervolgens met cement

Eva in 1961, het jaar waarin ze het beeldje maakte

het beeldje gemaakt van een zesjarig jongetje dat het eng vindt om voor het eerst, zonder ouders, naar school te gaan. Hij is een beetje bang en voelt zich heel kwetsbaar. Hij heeft zijn voetje naar binnen gekeerd en houdt met zijn rechterhand de onderkant van z’n jasje vast (‘Dat doen verlegen, onzekere kinderen’) en in zijn linkerhand draagt hij de ‘echte schooltas’ uit die tijd. Eva had hierbij geen concreet beeld van een

“Ze vonden het beeld blijkbaar zó typerend dat ze besloten om het in brons te laten gieten en bij de hoofdentree van de Werkplaats te zetten.”

bestaand jongetje voor ogen. Zij was en is erg gevoelig voor ontroering en zag dat om haar heen gebeuren. ‘Een kind dat los van zijn ouders iets nieuws gaat doen: dat is eng; het staat voor de rest van zijn leven.’ Het was dus beslist niet haar bedoeling om een terneergeslagen jongetje weer te geven. Toen Eva de school verliet is dit beeldje op school achtergebleven. Het was te groot om mee naar huis te nemen.

Het jongetje in brons gegoten

Een aantal jaren later kreeg Eva van Hans te horen dat men had besloten om het beeld in brons te gieten. Er is geen onthulling geweest waar zij bij was. Ze heeft het bronzen beeldje voor het eerst gezien bij een reünie rond 1990. Het stond toen buiten, op het schoolplein aan het eind van de Jan Steenlaan. Ze kreeg toen te horen dat ‘de leerlingen het beeldje vaak kleertjes aandeden’.

Eva’s dochter ging naar het Dalton in Zoetermeer. Daar was een leraar die een T-shirt aan had met het beeldje erop. ‘Deze T-shirts waren blijkbaar door de Werkplaats gemaakt.’ Eva’s dochter heeft die leraar toen verteld dat haar moeder dat beeldje gemaakt had. Over die T-shirts hoop ik nog eens meer te weten te komen. Dus als iemand dit leest en daar meer over kan vertellen: graag!

vervolg >

Eva's inspiratie bij haar werk

Eva van Steenbergens ging na De Werkplaats naar de Rietveld Academie. In 1966 studeerde ze af en kreeg de aanmoedigingsprijs van de stad Amsterdam. Ze maakte vooral schilderijen en zegt zelf over haar werk: 'Mijn inspiratie komt altijd voort uit mijn directe omgeving. Ik moet geraakt of ontroerd worden door een beeld of een gebeurtenis.' Haar werk is veelal autobiografisch. 'Ik ben altijd een groot liefhebber geweest van Matisse, Picasso, Kandinsky en de Cobragroep.'

De 1%-Kunstregeling

Hans Klaarenbeek - die een fan was van Eva's werk - en de toenmalige schoolleiding vonden in 1969 het beeld van het

verlegen en kwetsbare kind blijkbaar zó typerend voor kinderen die voor het eerst naar school kwamen, dat ze besloten om het in brons te laten gieten en bij de hoofdentree van de Werkplaats te zetten, waar niet alleen dagelijks de werkers van het voortgezet onderwijs langskwamen, maar ook heel veel kinderen van het basisonderwijs.

Op de geënceneerde foto die toen gemaakt is komt die typerende kwetsbaarheid goed naar voren. Je ziet een meisje van ongeveer twaalf jaar met schooltas naast het bronzen beeldje van het jongetje van zes.

Het beeldje van het jongetje met schooltas voor het nieuwe gebouw van voortgezet onderwijs. Links op de foto zijn de

Tentje (2023), Eva van Steenbergens

schoolbussen te zien die de Werkplaats toen nog had. Zij haalden de werkers op uit Hilversum en omgeving en uit Utrecht.

Het beeldje van het jongetje met schooltas voor het nieuwe gebouw van voortgezet onderwijs. Links op de foto zijn de schoolbussen te zien die de Werkplaats toen nog had. Zij haalden de werkers op uit Hilversum en omgeving en uit Utrecht

“Het beeld staat volgens Eva symbool voor iets universeels: het verlegen en kwetsbare kind dat in zijn leven een nieuwe, spannende stap zet.”

Hans Klaarenbeek (in het midden van de foto) op de eerste tentoonstelling van Eva

Ik weet van oud-rector Berend Teunissen dat Hans voor de nieuwbouw - in het kader van de 1%-regeling - allerlei kunst heeft uitgezocht. Bij nieuwe rijksgebouwen en scholen werd toen voor de 'decoratieve aankleding' 1,5% van de nieuwbouwsom gereserveerd. Voor dat geld kon kunst op of bij een gebouw aangebracht worden en/of konden schil-

derijen e.d. gekocht worden om in het gebouw op te hangen. In het VO-gebouw hangen vandaag de dag nog steeds schilderijen die toen zijn aangeschaft. Mogelijk heeft Hans met geld uit die regeling ook het beeldje laten gieten.

Opgeslagen in de CV-ruimte

Om te voorkomen dat het beeldje (vanwege het brons) gestolen zou worden, is het - na jaren buiten op het schoolplein gestaan te hebben - in de binnentuin van het voortgezet onderwijs geplaatst. Bij de sloop van dat gebouw in 2005 hebben we het beeldje opgeslagen in de CV-ruimte van het nieuwe gebouw voor voortgezet onderwijs. Ik vond het niet meer passen voor de ingang van dit nieuwe gebouw. Het beeldje was daar te klein voor en het jongetje leek mij eerder een basisschoolkind en dan een leerling van het middelbaar onderwijs.

Ook vond ik toen (zonder het achterliggende verhaal te kennen) de wat droevige uitstraling niet aansprekend.

Het beeldje van het jongetje met schooltas bij de ingang van het Basisonderwijs

Mijn idee was om het te zijner tijd tussen de nieuwbouw van het voortgezet onderwijs en de (ver)nieuwbouw van het basisonderwijs te plaatsen. Het jongetje bleef daardoor jarenlang met zijn jasje aan lekker warm in de cv-ruimte staan.

Een symbool voor het verlegen en kwetsbare kind

De (ver)nieuwbouw van het Basisonderwijs bood nieuwe mogelijkheden voor de plaatsing van het beeldje. Er kwam een eigen ingang en vanwege de kleinere en besloten ruimte, de grootte van het beeldje en de leeftijd van het jongetje besloot ik samen met toenmalig directeur Jeroen Goes in 2016 om een nieuwe sokkel te laten maken en het beeldje goed in het zicht bij de ingang te plaatsen. Maar het jongetje is er in de ogen van velen niet minder sip door geworden, getuige de vragen die bij Jikke en haar collega's nog steeds binnenkomen.

Ik hoop dat er met deze achtergrondinformatie toch wat anders tegenaan wordt gekeken. In deze tijd gaan kinderen op een andere manier naar hun nieuwe school om daar een rugzak vol kennis en ervaringen te vergaren, maar nog steeds vinden ze zo'n nieuwe stap, zonder ouders, net zo eng. Het beeld van het jongetje dat voor het eerst naar (de lagere) school gaat, staat volgens Eva symbool voor iets universeels: het verlegen en kwetsbare kind dat in zijn leven een nieuwe, spannende stap zet. Het helpt als het dan op een school komt waar het zich veilig en vertrouwd kan voelen en daardoor met de opgedane kennis en ervaringen zelfverzekerder en weerbaarder een volgende stap in het leven kan zetten.

Jos Heuer
Oud-medewerker

Van buitenspelen naar lunchen in de aula

De doorstroomtoets is gedaan, de groep-8 musical is achter de rug en de zomervakantie staat voor de deur. Ze weten hun niveau en of ze een kans hebben om bij hun vrienden en vriendinnen in de klas te komen volgend jaar. Jouw kind is basisschool-af en kan uitvliegen.

Maar nu? Nu komen de vragen, de onzekerheden en de spanningen. Of je kind het nou uitspreekt naar jou als ouder of verzorger of het liever voor zich houdt, er zullen tal van vragen zijn: 'Wat voor vakken zal ik krijgen?', 'Kan je makkelijk vrienden maken?', 'Zijn er veel toetsen?' 'Wat gaat er veranderen?', 'Kan ik de weg straks wel vinden?' en 'Mam, mag ik een nieuwe schooltas? Ik heb nu ook een rekenmachine nodig.'

Vaak zien kinderen hun nieuwe klas kort voor de zomer een keer. Een spannende dag waar ze al een beetje kunnen wennen aan het gebouw en hun nieuwe klasgenoten. Maar is die voorbereiding genoeg? Toen ik zelf van groep 8 naar de eerste klas ging kon ik na de zomer mijn eigen klas niet meer herkennen. Iedereen was twee tinten bruiner, was een paar centimeter gegroeid en bovendien had ik ze zes weken geleden een uurtje voor het eerst gezien. De voorbereiding die ik had gehad was zelfs

niet genoeg om in de goede klas te gaan zitten in september; ik kwam er na de introductie van de medewerker pas achter dat ik niet goed zat en in een ander lokaal hoorde.

Kennis is macht. Kennis is iets achter de hand hebben. Tijdens mijn onderzoek heb ik het verschil gezien tussen kinderen die een oudere broer of zus op de middelbare school hadden en kinderen die dat niet hadden. Een oudere broer of zus kan je vertellen hoe dingen daar gaan; er wordt tijdens het eten bespro-

ken welk onderwerp die broer of zus bij biologie heeft deze periode en je krijgt van hen mee hoe snel je vrienden kan maken. Voorbereiding is kennis en kennis is zekerheid.

Hoewel het voor jou als ouder of verzorger een besefmoment is dat je kind toch echt wel snel groot wordt en je vast zelf ook met zorgen of vragen in je hoofd zit, heb ik gemerkt dat bijna alle kinderen die de overstap van de basisschool naar de middelbare school maken met spanning de zomervakantie in gaan.

“Jouw kind is basisschool-af en kan uitvliegen. Maar nu? Nu komen de vragen, de onzekerheden en de spanningen.”

“Ik hoop met dit boek de spanning een beetje weg te nemen, ze iets meer kennis te geven en ze te laten inzien dat ze écht niet de enigen zijn met vragen en onzekerheden.”

Van buitenspelen naar lunchen in de aula

Madelief Hagedoorn

Een gids voor iedereen die niet weet wat te verwachten van de middelbare school

Verkrijgbaar in de boekhandel of via:

Boek: Van buitenspelen naar lunchen in de aula – Madelief Hagedoorn – uitgeverij Boekscout

Voor die kinderen heb ik een boek geschreven. Het is voor stoere kinderen die toch best onzeker zijn en het is voor kinderen die tegen de eerste dag van deze nieuwe start opzien. Het staat vol met verhalen, gedichten, tekeningen, invul-pagina's, adviezen en antwoorden op vragen die groep 8-leerlingen hebben voordat hun eerste dag op de middelbare school begint. Ik hoop met dit boek de spanning een beetje weg te nemen, ze iets meer kennis te geven en ze te laten inzien dat ze écht niet de enigen zijn met vragen en onzekerheden. Het gaat namelijk ook een hele leuke tijd worden!

Madelief Hagedoorn
Oud-werker

Bram

14 september 2024 12:13

Hoi Sanne, Ik heb een tussenuur, daarom kan ik je nu schrijven. Ik had vandaag geschiedenis, dat was leuk! Het is net een soort film die je leert, met al die gevechten en machthebbers! Soms vind ik het nog wel verwarrend hoor, welk lokaal ik heen moet of van welke docent ik nu weer les heb. Maar dat went vast snel! Hoe gaat het bij jou? Ciao, Bram

Sanne

14 september 2024 15:20

Heee Bram, Het gaat goed hoor, ik vind het steeds leuker worden, met meisjes in de klas is het heel gezellig en de vakken vind ik ook leuk! Ik mis de basisschool wel hoor... vooral de pauzes en de sfeer. Het was zo fijn om echt buiten te spelen en zoveel vrije tijd na school te hebben. Nu moet ik dat soms inleveren om huiswerk te maken. Ik mis ook juf Anniek en het plein om op te spelen. Ciao, Sanne

Bram

14 september 2024 15:40

Hee Sanne, Ja dat snap ik heel goed hoor, dat heb ik ook wel een beetje. Maar ik had écht niet nog een jaar op de basisschool willen zitten, het is hier ook superleuk! Ik voel me best oud nu ik al op de middelbare school zit en we hebben veel langer gym dan op de basisschool. Ik kan niet wachten tot volgende week! Dan gaan we op schoolreis naar de Ardennen! De middelbare is echt vet. Ciaooo, Bram

Werk dan mee in De Werkplaats

Vandaag gaan we in gesprek met Jennifer Klaui (medewerker 7/8 op de basisschool) en Melanie Brand (medewerker Frans op het voortgezet). We beginnen met een korte kennismaking.

Jennifer: 'Ik werk dit jaar niet alleen 25 jaar op de Werkplaats, maar ook 45 jaar in het onderwijs. Aan het eind van dit schooljaar ga ik met pensioen.'

Melanie: 'Oh wat een lekker vooruitzicht, maar vast ook heel gek!'

Jennifer: 'Ja, het is heel gek, heel dubbel allemaal.'

Melanie: 'Daar kan ik mij iets bij voorstellen, je laat toch wat achter.'

Jennifer: 'Ja, dat zeker. Dus dat geeft nu nog af en toe buikpijn.'

Na de kennismaking gaat het gesprek verder over hoe ze op de Werkplaats terecht zijn gekomen.

Jennifer: 'Ik ben op mijn 21e begonnen op een privéschool in Australië. Na acht jaar ben ik naar Nederland vertrokken en daar heb ik tien jaar gewerkt op basisschool de Spits in Lunetten. Daarna werkte ik op een Spaanse school aan de Costa Blanca, waar een collega met WP-connecties me op een dag vertelde dat er een vacature was in Bilthoven. Omdat de school in Spanje dichtging

besloot ik om te solliciteren. Ik kreeg alleen geen antwoord; ze dachten waarschijnlijk: 'Die gaat vast niet helemaal vanuit Spanje komen hiervoor.' Gelukkig was ik net op vakantie in Nederland en ik kon dus langskomen. Na het drukke sollicitatiegesprek – er waren wel tien mensen bij aanwezig – en een proefles, werd ik aangenomen.'

Melanie: 'Toen ik mijn eindverslag moest inleveren bij de lerarenopleiding in Utrecht, werkte Marjolein Leo (oud-medewerker Frans op het VO – red.) daar ook. Tijdens haar lessen kregen we altijd

video's te zien van het onderwijs op de Werkplaats. Op een keer zei Marjolein: 'Ik heb nu de Werkplaats aan de telefoon en ze zoeken nog een medewerker Frans; wie wil?' Dat was op een vrijdag en de maandag daarna had ik eerst mijn afstudeergesprek en meteen daarna mijn sollicitatiegesprek op de WP. En toen mocht ik beginnen! Uiteraard probeer ik mijn liefde voor de Franse taal, Frankrijk en het Franse volk over te brengen op de werkers. Maar hoeveel ik ook van mijn vak hou, ik hou nog veel meer van het werken met de werkers.'

Jennifer Klaui (bo)

Leeftijd: 67

Komt oorspronkelijk uit: Yokyakarta, Indonesië

Woonplaats: Utrecht

Woonsituatie: Alleenwonend

Studie(s): Klos, PA en HBO plus (childrens literature)

Quote: "Ik ben ook echt leraar geworden omdat ik een deel wil uitmaken van de ontwikkeling van een kind."

Melanie Brand (vo)

Leeftijd: 49

Komt oorspronkelijk uit: Ede

Woonplaats: Ede

Woonsituatie: Samenwonend en twee kinderen

Studie(s): Frans

Quote: "Ik vind het erg belangrijk dat we bij oudergesprekken nog gewoon ons hart kunnen volgen, los van alle geldende dataprotocolen."

Jennifer: 'Ja, dat herken ik. Ik ben ook echt leraar geworden omdat ik deel wil uitmaken van de ontwikkeling van een kind.'

Melanie: 'Naast medewerker Frans ben ik ook teambegeleider en zit ik in een actieteam om thuiszitters te helpen. Ik vind het heel belangrijk om mezelf extra in te zetten voor werkers bij wie het niet allemaal vanzelf gaat. Hun problemen kunnen met leren te maken hebben, maar ook met gedrag of de thuissituatie. Ik ga altijd op zoek naar het verhaal dat erachter zit.'

Jennifer: 'De laatste tijd ben ik druk bezig met de overdracht aan de medewerker die komend schooljaar mijn groep overneemt. Ik heb daarvoor een groot document opgesteld waar alles in staat, ook bijvoorbeeld tips voor de

omgang met werkers. Door het allemaal op te schrijven, kan ik het straks beter loslaten. Ik zie veel jonge medewerkers bij ons op school en ik vind het mooi om te zien dat die nu gaan floreren.'

Melanie: 'Ik ben de laatste tijd veel bezig met de vraag hoe we onze visie of het gedachtegoed van Kees in een eigentijds jasje kunnen steken. Er moeten heel veel dingen van buitenaf; hoe blijf je dan zorgen voor een mooie balans? Ik vind het erg belangrijk dat we bij oudergesprekken nog gewoon ons hart kunnen volgen, los van alle dataprotocolen.'

Jennifer: 'Ja, daar ben ik het helemaal mee eens.'

Melanie: 'Je hebt beide nodig, maar we moeten de werker wel echt blijven zien en altijd de verbinding blijven zoeken.'

Tot slot gaat het gesprek nog over wat de collega's buiten hun schoolwerk bezighoudt.

*Jennifer: 'Ik ben echt een vriendinnenmens. Ik zie elke week wel twee of drie vriendinnen met wie ik in de stad koffie ga drinken of iets eten. Lezen doe ik ook graag, meestal verdrietige boeken, zoals *Zolang de citroenbomen bloeien* van Zoufah Katouh. Ik vind het heerlijk om daar helemaal in op te gaan. Daarnaast doe ik aan fitness en reis ik graag. Na de zomervakantie ga ik eerst een reis maken naar Azië, mijn favoriete continent én de plek waar ik geboren ben.'*

Melanie: 'Waar ben je dan precies geboren?'

Jennifer: 'In Yogyakarta.'

Melanie: 'Mijn vader en familie dus ook! Ik vond al dat we veel raakvlakken hadden. Als ik je zo hoor praten, denk ik: 'We kennen elkaar niet, maar toch voelt het heel vertrouwd.'

Jennifer: 'Ja, het schept toch een band omdat je een beetje dezelfde geschiedenis hebt.'

Melanie: 'Ik heb een aantal jaren geleden met collega's het medewerkerscabaret opgericht. We werken gedurende het schooljaar aan een voorstelling en die voeren we dan vlak voor de zomervakantie op. We verwijzen daarin naar allerlei voor medewerkers herkenbare dingen, waardoor het inmiddels echt een traditie is geworden waar iedereen naar uitkijkt. Net als jij ga ik trouwens ook graag uit eten met vriendinnen. En ook ik lees graag, maar nu even geen verdrietige boeken. Ik was juist even toe aan luchtige.'

De Werkplaats 100 jaar

In 2026 bestaat de Werkplaats Kindergemeenschap een eeuw. Al 100 jaar lang leren, leven en werken werkers en medewerkers samen voor een betere wereld.

Ben jij oud-werker of oud-medewerker? Dan nodigen we je van harte uit om jouw herinneringen, verhalen of creatieve bijdragen met ons te delen! Wat maakte jouw tijd op de Werkplaats zo bijzonder? Hoe heeft die je - persoonlijk of maatschappelijk - gevormd?

Ter ere van dit jubileum werken we aan een speciaal boek én een online platform vol verhalen – van de gewoonste dingen tot echte WP-pareltjes. Jouw verhaal kan anderen inspireren!

Op www.wp100jaar.nl vind je alle informatie én kun je je bijdrage aanleveren.

Graag dit bericht delen met al je oud-WP contacten via al jouw media. Samen maken we WP-100 onvergetelijk!

#WP100jaar
#WerkplaatsKindergemeenschap
#KeesBoeke
#onderwijs
#herinneringen
#jubileum
#samenlerensamenleven

Approsonica

Onze jongste dochter test ons graag met de stof die zij op school geleerd heeft. Tijdens de avondmaaltijd komen er dan vragen als: 'Wat wordt in de Nederlandse geschiedenis het rampjaar genoemd en wat volgde daarna?' Eerst zijn wij het – de volwassenen – die het jonge kind ongevraagd allemaal kennis bijbrengen. Als ze groter worden beginnen kinderen zelf vragen te stellen over de dingen om hen heen en over de lesstof op school. De namen, de werking, het waarom en waardoor. Al die losse feitjes en weetjes die wij onze kinderen thuis en op school bijbrengen vormen als het ware een wolk van kennis waar soms ineens een heel plaatje in te herkennen is. Zoals een raadsel in de Donald Duck waarbij je de genummerde punten met elkaar moet verbinden zodat er uiteindelijk een figuur ontstaat. Om die magie te ervaren – dat er een beeld van het geheel zichtbaar wordt dat je eerst nog niet herkende –

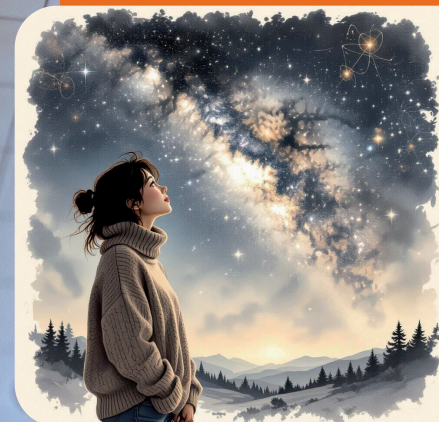
moet vaak eerst heel wat kennis worden opgenomen waar je als kind het nut nog niet van inziet: het klimaatsysteem van Köppen, de Tachtigjarige Oorlog, imaginaire getallen en de volgorde van de brieven van de apostelen (ik zat op een katholieke middelbare school).

Kennis helpt de wereld om de wereld te begrijpen, het combineren van kennis kan tot nieuw begrip leiden en kennis helpt ons feit van fictie te onderscheiden. Daarvoor moet je eerst heel wat wetenswaardigheden tot je nemen, en dat is soms best een opgave. Zo vinden wij onszelf als ouders terug aan de keukentafel, onze kinderen helpend door rijtjes te overhoren. We herkennen de moeite die het kost, maar hopelijk herkennen we ook veel van de stof die we helpen inoefenen. Hopelijk zien we hoe die kennis nu een plaats heeft gekregen in een groter geheel,

zien we als we 's nachts naar de hemel kijken niet alleen de sterren, maar ook de Melkweg, de waterstofatomen en de reactievergelijkingen.

Ergens tijdens het opgroeien halen onze kinderen ons in. Ze blijken zomaar ineens meer te weten over onderwerpen. Nu leren *wij* van *hen*, in plaats van andersom. Onze jongste dochter maakt graag gebruik van die machtspositie. Ze wijst ons regelmatig op wat wij allemaal niet weten en neemt ons bij de neus. Zo maakte ze ons een keer wijs dat de bij sommige volwassenen goed zichtbare nekplooi ook wel *approsonica* genoemd wordt. Onzin natuurlijk, maar toch heet die plooi voor mij sinds die dag gewoon zo: *approsonica*.

Jeroen Croes
Rector-bestuurder

“Hopelijk zien we hoe die kennis nu een plaats heeft gekregen in een groter geheel, zien we als we 's nachts naar de hemel kijken niet alleen de sterren, maar ook de Melkweg, de waterstofatomen en de reactievergelijkingen.”

Zinloze feiten, zielloze feiten?

Mijn moeder kon meer dan tachtig jaar lang alle Hollandse graven uit haar hoofd opnoemen, iets wat mij – zelf opgeleid als mediëvist – altijd nogal imponeerde, maar wat waarschijnlijk het geval was bij iedereen die in de eerste helft van de 20e eeuw de lagere school doorlopen had. (Ik ben al blij als mijn examenkandidaten weten dat er überhaupt Hollandse graven gewéést zijn.)

Wel begon ik mij gaandeweg af te vragen wat daarvan de relevantie was voor mijn moeder, geboren en getogen in de stad Groningen, uit Friese ouders; waarom niet de (prins-)bisschoppen van Utrecht, of de grietmannen van Opsterland?

Ik moest daaraan denken toen de redactie mij vroeg om iets te schrijven over ‘zinloze feiten’. (Waarom vragen ze dat eigenlijk aan mij, begin ik me nu pas af te vragen...)

Voor onze werkers ligt het vrij eenvoudig: de meeste feiten lijken nogal willekeurig (‘*random*’) en zijn alleen nuttig voor zover ze nodig zijn om een voldoende te halen. Nu is nut sowieso een beperkt en

wankel attribuut, dat door technologische ontwikkelingen of een veranderde behoefte in no time achterhaald kan zijn: weten hoe laat de bus naar Utrecht gaat is nuttig zolang de AI het niet kan voorzeggen; mijn kurkentrekker ligt werkeloos in de keukenla sinds de introductie van supermarktschroefdoppenwijn. Zin stijgt in dat opzicht uit boven nut.

Wat ‘zinvolle’ feiten onderscheidt van zinloze is heel in ‘t algemeen misschien dit (als ik veertig jaar geleden goed heb opgelet): feiten functioneren als zinvol binnen een bepaald wetenschaps- of kennissysteem (*paradigma, epistème*) of geloofssysteem – of binnen een beschavingstraditie. Dat Beethoven doof werd en Van Gogh zijn oor afsneed (zijn eigen oor bedoel ik, niet dat van Beethoven) lijken zinloze feiten, maar ze zeggen iets over de manier waarop wij sinds de Romantiek denken over Echte Kunst en dito kunstenaars.

Die hollandsegravenlitanie (‘Dikkie, Dikkie, Dikkie, Flo, Dikkie, Flo’ enz.) van mijn moeder was onderdeel

van een historiografie, waarin onze nationale (‘Vaderlandsche’) geschiedenis in het schier oneindige teruggeprojecteerd werd, van Colijn en koningin Wilhelmina tot aan Claudius (= Julius) Civilis en ‘de Batavieren’; toen voor de meeste betrokkenen ‘zinvolle’ feiten, die dienden als stoffering van een historisch narratief en van ons natiegevoel – nu hoogstens een bewijs van de overheersende rol van de Randstad.

Met het verdampen van de traditionele zingevingskaders vanaf de jaren ‘60 blijven ook feiten die als zinvol beschouwd werden, irrelevant en verweesd achter, niet meer dan materiaal voor televisiekennen. Maar ook die zinloos geworden feiten bezitten allicht wat ik maar even zal noemen een bepaalde bezieling, veroorzaakt door de vertrouwdeheid en intieme omgang van onze voorouders met die feiten. Eigenlijk is dat één van mijn geheime doelen als geschiedenismedewerker: iets van dat feitelijke wrak-hout van vergane zingeving te bergen en te bewaren voor het nageslacht; met andere woorden, dat ‘ze’ (de werkers)

“Dat Beethoven doof werd en Van Gogh zijn oor afsneed (zijn eigen oor bedoel ik, niet dat van Beethoven) lijken zinloze feiten.”

“Mijn kurkentrekker ligt werkeloos in de keukenla sinds de introductie van supermarktschroefdoppenwijn.”

wel ‘ns ‘ergens van gehoord hebben’ – en dan maakt het misschien niet eens uit wát. (Want terwijl ik mij op dit schrijfseltje probeer te concentreren hoor ik dwars door het nepwandje dat onze teamkamer scheidt van het A-lokaal eerst *The Sexpistols* en vervolgens *Doe Maar*; inmiddels blijkbaar onderdeel van Petra’s Kunst Algemeen-les voor VW05

– en vol van betekenis voor de 55- of 60-plussers onder ons ...)

Mijn moeder kende trouwens nog veel meer uit haar hoofd: delen van de Bijbel bijvoorbeeld en van de Drie Formulieren van Enigheid, Latijnse plantennamen, wetten van Buys Ballot en van Archimedes, maar vooral veel poëzie,

zoals hele stukken van – ik noem maar wat – Da Costa’s *Hagar*: ‘Zijn kemel! – ‘t Levend schip dat door de zandzeebaren ...’ [enz.] Stiekem zou ik het dan toch wel fijn vinden als in de 21^e eeuw nog iemand weet wie Da Costa was – of Hagar.

Emanuel Schuler
Medewerker geschiedenis

Met je neus in de boeken zitten

Online vond ik een mooie tegeltjesuit-spraak over boeken: 'Kennis en wijsheid vindt men in de boeken, wijs zijn moet men verder zoeken.' Wat betekent dat eigenlijk voor onze vorm van onderwijs?

Voorop staat dat boeken een essentieel onderdeel zijn van het grote leerproces van onze werkers. Lezen, leren, interpreteren, verdiepen, specialiseren: veel hiervan doe je met behulp van boeken. En om daaraan tegemoet te komen hebben we een stevige bibliotheek nodig, met een breed assortiment aan boeken.

Maar voor echte wijsheid is meer nodig, iets wat niet te vangen is met een enkel vak of boek. Ik denk aan nieuwsgierigheid, belangstelling, de mogelijkheid tot samenwerken, het aangaan van discussie en overleg, de kunst van het luisteren of het leggen van grotere verbanden. Allemaal aspecten van leren en opgroeien van worden wie je eigenlijk al bent.

Jonge werkers die een gesloten boek lijken te zijn, verlaten hopelijk na hun schoolcarrière de Werkplaats met een visie en een eigen mening. Met kennis,

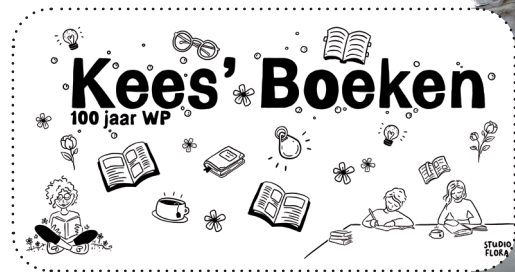
maar ook met veel nieuwsgierigheid naar de rest van de wereld en hun eigen leven.

Het begint allemaal met de titel van dit stukje: met je neus in de boeken zitten. Wij willen daartoe de werkers een fijne, veilige plek bieden. Lees maar raak. In het domein, de studiezaal of thuis. Achter je bureautje of onder de dekens. Achterin de auto op weg naar vakantie of liggend aan het zwembad.

In boeken kun je dingen opzoeken en informatie vinden en dat is mooi. Boeken kunnen je ook meenemen naar een andere wereld en ze kunnen je in vervoering brengen. Door het verhaal in een boek kun je fantaseren, liefhebben, haten, bang of nieuwsgierig zijn, kun je even ontsnappen aan de werkelijkheid en dromen over een nieuwe of andere toekomst.

Op de Werkplaats hebben we al bijna honderd jaar Kees' Boeken voor onze werkers. En dat zijn heel veel leuke en interessante boeken.

Benita
Bibliotheker van het VO

“Lees maar raak. In het domein, de studiezaal of thuis. Achter je bureautje of onder de dekens. Achterin de auto op weg naar vakantie of liggend aan het zwembad.”

De Ondersteunings-PlanRaad (OPR) zoekt ouders

Goed en passend onderwijs voor elk kind
De Werkplaats zorgt ervoor dat jouw kind goed onderwijs krijgt, onderwijs dat bij hem of haar past. Bij de meeste kinderen gaat dit bijna automatisch. Maar er zijn ook kinderen die meer ondersteuning of hulp nodig hebben, zodat ook zij passend onderwijs kunnen krijgen.

De Werkplaats krijgt hier geld voor vanuit de rijksoverheid. Om bijvoorbeeld jouw kind hulpmiddelen te bieden bij dyslexie, extra ondersteuning te geven om zich te kunnen concentreren of om met faalangst om te leren gaan. Soms is er meer nodig: bijvoorbeeld een onderwijs-zorgtraject. Of een schoolcarrière op een school voor speciaal onderwijs.

Wat kost dat?

Het geld dat hiervoor nodig is, krijgt de school niet rechtstreeks uit Den Haag. Het geld (in deze regio zo'n 16 miljoen euro per jaar!) gaat naar een koepelorganisatie. Daarbij zijn naast de Werkplaats nog 22 andere scholen aangesloten. Deze organisatie heet voluit *Samenwerkingsverband VO Passend Onderwijs Zuidoost Utrecht*. Afgekort: SWV VO ZOU.

Het samenwerkingsverband zorgt ervoor dat geld eerlijk verdeeld wordt over de aangesloten scholen, zodat elk kind in onze regio passend onderwijs kan volgen.

Wat heb ik hier als ouder aan?

Het samenwerkingsverband maakt elke vier jaar het zogenaamde Ondersteuningsplan: een plan waarin beschreven staat op welke manier het geld verdeeld wordt. Dit plan moet ook worden goedgekeurd door de medezeggenschapsraad, de OndersteuningsPlanRaad (OPR). In deze raad zitten docenten, leerlingen en ouders.

Wij zitten sinds september namens alle ouders in deze OndersteuningsPlanRaad. Jullie zijn dus onze achterban. Het samenwerkingsverband werkt aan een nieuw Ondersteuningsplan voor de komende vier jaar (2026-2030). Een mooi moment om onze en dus jullie invloed te gebruiken! Het plan kan pas in werking treden als wij er 'ja' tegen zeggen.

Oproep!

Misschien heeft jouw kind afgelopen tijd te maken gehad met een extra zorgvraag. Hopelijk is dit naar tevredenheid verlopen, maar wellicht heb je ideeën over hoe het anders of beter zou kunnen. Laat in dat geval van je horen. Mail ons, zodat we contact met elkaar kunnen hebben, met als doel: een goed en gedegen Ondersteuningsplan voor de komende vier jaar.

Hartelijke groet van de oudergeleding van de OPR,

Josephine Lemmens
(josephine.lemmens@gmail.com)

Stevien Gardenier
(stevien.gardenier@gmail.com)

An van Osselaer
(an_vanosselaer@hotmail.com)

Samenwerkingsverband
VO Zuidoost Utrecht

Expertise van leraren: weten waar en wanneer wat werkt

Het begeleiden en opleiden van aankomend docenten is een vak apart. De Werkplaats vormt een van de grootste leernetwerken in de regio; jaarlijks volgen ongeveer veertig studenten het programma op de WP. Daarbij wordt nauw samengewerkt met de Universiteit Utrecht en de HU. Jan van Tartwijk, hoogleraar onderwijswetenschappen en tot vorig jaar directeur van de docentenopleiding aan de Universiteit Utrecht, geeft speciaal voor deze WP-krant een inkijkje in de kennisaspecten van het leren lesgeven.

Het belang van de leraar

Leerlingen boeken gemiddeld drie keer zoveel leerwinst bij de meest effectieve leraar als bij diens minst effectieve collega. En dan hebben we het alleen nog maar over het effect van docent-handelingen op hoeveel leerlingen leren. Daarnaast beïnvloedt de relatie die leraren met leerlingen opbouwen de motivatie, het welbevinden en de persoonlijke ontwikkeling van die leerlingen. Voor lerarenopleiders, begeleiders van beginnende collega's en schoolleiders is er dus alle reden om te kijken hoe mensen geholpen kunnen worden om zich tot effectieve leraren te ontwikkelen. In dit artikel zet ik een aantal inzichten daarover op een rij.

Wat werkt?

Aanvankelijk richtte het onderzoek zich vooral op het handelen van leraren bij wie de leerlingen de hoogste resultaten boekten. Lessen van deze leraren werden geobserveerd om precies te beschrijven

“Effectieve leraren blijken vooral heel goed in het creëren en benutten van kansen voor het leren van hun eigen groep leerlingen in hun eigen onderwijsconcept: het wanneer en waar.”

wat ze doen. Vervolgens werd in experimenten getest of dit inderdaad verschil maakt, waarna andere leraren letterlijk werden getraind om dat gedrag in hun lessen te laten zien.

In dergelijk onderzoek ging het dus niet zozeer om het waar, wanneer en waarom iets werkt. Het 'wat werkt'-onderzoek leidde tot protocollen waar leraren min of meer verplicht aan moesten voldoen. Denk aan het aan het begin van iedere les expliciet benoemen wat de doelen van die les zijn. Enerzijds is dat beslist geen slecht idee: het werkt vaak goed omdat leerlingen dan doelgericht werken. Anderzijds geeft het leraren minder ruimte om in te spelen op specifieke onderwijssituaties en blijkt het ook geen algemeen recept voor succes.

Waarom werkt het?

Recenter worden wat betreft de vraag waarom iets werkt belangrijke stappen gezet in onderwijsonderzoek. Inzichten uit de cognitieve psychologie blijken daarbij zeer bruikbaar. Er zijn inmiddels ook uitstekende publicaties beschikbaar waarin resultaten van onderzoek naar wat werkt én waarom dat zo is op een rij worden gezet. In de leestips bij deze bijdrage verwijs ik daarvoor naar het

werk van Tim Surma en zijn collega's, en naar een boek van Daniel Muijs en David Reynolds. De auteurs van dergelijke overzichtswerken zijn zich ervan bewust dat het blind toepassen van hun aanbevelingen contraproductief kan zijn. Tim Surma en zijn collega's suggereren daarom om hun aanbevelingen te beschouwen als de gereedschapskist die je als leraar kunt gebruiken 'in jouw eigen onderwijscontext zodat het werkt voor jouw leerlingen'. (pagina 7)

Wanneer en waar werkt het?

Met de suggestie om rekening te houden met de onderwijscontext en de behoeften van specifieke groepen leerlingen verwijzen deze auteurs impliciet naar een centrale discussie in het onderzoek naar wat effectieve leraren doen. Zij blijken vooral heel goed in het creëren en benutten van kansen voor het leren van hun eigen groep leerlingen in hun eigen onderwijsconcept: het wanneer en waar. De te beantwoorden vraag is dan hoe leraren de kansen voor leren en ontwikkeling van hun leerlingen herkennen en benutten.

Deze vraag staat centraal in het onderzoek naar de expertise van leraren. In dat onderzoek kan worden voortgebouwd op

een lange traditie van algemener onderzoek naar experts en expertise.

Experts en expertise

Net als in het onderzoek naar 'wat werkt' in onderwijs, wordt in onderzoek naar experts en expertise gekeken naar het verschil tussen 'mensen die ergens heel erg goed in zijn' en 'anderen'. Experts in een domein zijn dan degenen die consistent beter presenteren dan anderen in taken die representatief zijn voor dat domein. Expertise is wat experts onderscheidt van die anderen.

Een belangrijk verschil met het 'Wat werkt'-onderzoek is echter dat niet zozeer wordt gekeken naar wat leraren dan precies doen, maar - meer algemeen - hoe ze in staat zijn om dat te doen. Het gaat dan vooral om de vraag hoe kennis in het geheugen van experts is georganiseerd en hoe ze de beperkingen van het menselijke geheugen omzeilen. Om te begrijpen hoe ze dat doen is het eerst

belangrijk om meer te weten over de werking van het geheugen.

Het geheugen

Het menselijk geheugen bestaat heel grof gezegd uit twee geheugensystemen. Het eerste systeem is het langetermijngeheugen, waarin kennis en herinneringen min of meer permanent zijn opgeslagen. Het tweede geheugensysteem is het werkgeheugen. Met dit deel van het geheugen voeren mensen cognitief complexe taken uit, zoals redeneren, leren en begrijpen. Een deelsysteem binnen het werkgeheugen is het kortetermijngeheugen, waarin mensen de voor de cognitieve taak benodigde kleine hoeveelheden informatie tijdelijk paraat houden.

Een eerste en fundamentele beperking van het menselijk geheugen is de capaciteit van het kortetermijngeheugen. Mensen kunnen daarin maar ongeveer zeven eenheden actief houden. Dat betekent dat een getallenreeks als 1-4-9-2-

0-1-9-6-9 (negen eenheden) voor bijna iedereen te veel is om tegelijk paraat te hebben in het kortetermijngeheugen. Mensen lossen deze beperking op door eenheden te clusteren tot een kleiner aantal betekenisvolle chunks. In ons voorbeeld zouden dat de jaartallen 1492-0-1969 kunnen zijn: 1492 is het jaar waarin Columbus voet aan land zette in Amerika, 0 het begin van de jaartelling en 1969 het jaar van de eerste maanlanding. In tegenstelling tot het kortetermijngeheugen, heeft het langetermijngeheugen in de praktijk juist een onbeperkte capaciteit. Wel is het snel ophalen van kennis uit het langetermijngeheugen soms moeilijk. De manier waarop informatie is georganiseerd in het langetermijngeheugen kan dat makkelijker maken. Schaakgrootmeesters bijvoorbeeld registreren posities van schaakstukken op het bord als één chunk, die ze in een fractie van een seconde herkennen uit de tienduizenden chunks die ze in hun langetermijngeheugen hebben opgesla-

vervolg >>

“Denk aan Max Verstappen die zijn race-prestaties steeds analyseert, beter is gaan rijden en uiteindelijk wereldkampioen is geworden.”

gen. De scenario's voor de beste vervolgzetten zijn verbonden met die chunks en worden onmiddellijk geactiveerd.

Routine

Experts hebben het herkennen van chunks en het op basis daarvan handelen dus geautomatiseerd. Dat geautomatiseerde proces noemen we hier een routine. Dat een routine geautomatiseerd is, betekent dat er geen 'bewuste' geheugencapaciteit meer aan hoeft te worden besteed. Voordeel daarvan is snelheid. Voor leraren is het, net als voor alle professionals, essentieel om routines te ontwikkelen om snel en adequaat te handelen. Er gebeurt tijdens een les veel tegelijk wat aandacht vraagt. Beginnende leraren voelen zich vaak overweldigd door alles waar ze tegelijk op moeten letten en wat ze moeten doen: hun lesplanning bewaken, heldere instructie en opdrachten geven, bronnen van onrust in de gaten houden en daarop tijdig ingrijpen, hun onderwijs afstemmen op de voortgang en het welbevinden van individuele leerlingen, enzovoort. Al naar gelang ze meer routines ontwikkelen daalt hun cognitieve belasting en groeit hun herkenningsvermogen van situaties die echt om aandacht vragen. Routines hebben echter ook nadelen. Juist omdat leraren leren om veel op routine te doen, is het voor veel expertleraren lastig om onder woorden te brengen wat ze precies doen en waarom. Toch kan dat wel belangrijk zijn, bijvoorbeeld bij de begeleiding van studenten of beginnende collega's of wanneer het nodig is om na te denken over hun routines om die aan te kunnen passen aan veranderende omstandigheden.

De ontwikkeling van adaptieve expertise
Mensen ontwikkelen routines door ervaring. Maar om expertniveau te bereiken is dat niet voldoende. Zo besteden de meeste mensen na het behalen van hun

rijbewijs niet veel aandacht meer aan verdere verbetering van hoe ze rijden: hun routine. Ze bouwen routine op door het maken van de nodige kilometers, maar de ontwikkeling van de kwaliteit van die routine zal na verloop van tijd stabiliseren als er niet gericht wordt gewerkt aan het verbeteren ervan. Om verder te komen en sneller een hoger niveau van expertiseontwikkeling te bereiken is het belangrijk om systematisch terug te kijken op uitgevoerde taken, te analyseren wat goed ging en wat beter kan en waarom, en dat dan vervolgens uit te proberen. Denk aan Max Verstappen die zijn race-prestaties steeds analyseert, beter is gaan rijden en uiteindelijk wereldkampioen is geworden. In de expertise-literatuur wordt dit vaak *deliberate practice* genoemd. Lerarenopleiders noemen het meestal *reflecteren*.

Wanneer mensen bij het ontwikkelen meer kennis van anderen gebruiken, zoals die bijvoorbeeld te vinden is in boeken over wat werkt in het onderwijs

en waarom, wordt hun kennisbasis ook meer theoretisch gekleurd. Ze kunnen daarmee abstracter denken over problemen. De balans tussen beter worden door ervaring en door analyse verschuift dan richting analyse. Juist omdat ze abstracter denken zijn ze beter in het herkennen van situaties in uiteenlopende contexten en in het ook in andere contexten toepassen van oplossingen voor problemen die ze in de ene context hebben uitgetoetst en geanalyseerd. Ze passen zich daarom makkelijker aan. Hun expertise wordt daarom *adaptief* genoemd. Juist vanwege de aandacht die het vraagt om bewust situaties te analyseren kan die adaptiviteit op de korte termijn leiden tot verminderde efficiëntie. Het biedt echter wel grote voordelen als het gaat om het omgaan met de uitdagingen die op het onderwijs afkomen.

Jan van Tartwijk
Hoogleraar Onderwijswetenschappen
aan de Universiteit Utrecht

Verder lezen

- *Ericsson, K. A., & Pool, R. (2016).* Peak: Secrets from the new science of expertise. San Diego: Eamon Dolan/Houghton Mifflin Harcourt.
- *Muijs, D., Kyriakides, L., van der Werf, G., Creemers, B., Timperley, H., & Earl, L. (2014).* State of the art – teacher effectiveness and professional learning. School effectiveness and school improvement, 25(2), 231-256.
- *Surma, T., Vanhoyweghen, K., Sluijsmans, D., Camp, G., Muijs, D., & Kirschner, P. A. (2019).* Wijze lessen: 12 bouwstenen voor effectieve didactiek. Ten Brink Uitgevers.
- *van Tartwijk, J., Zwart, R. C., & Wubbels, T. (2017).* Developing teachers' competences with the focus on adaptive expertise in teaching. In D. J. Clandinin, & J. Husu (Eds.), The SAGE Handbook of Research on Teacher Education (pp. 820-835). SAGE.

“Het gaat vooral om de vraag hoe kennis in het geheugen van expert-leraren is georganiseerd en hoe ze de beperkingen van het menselijke geheugen omzeilen.”

in herinnering

Tobias Servaas

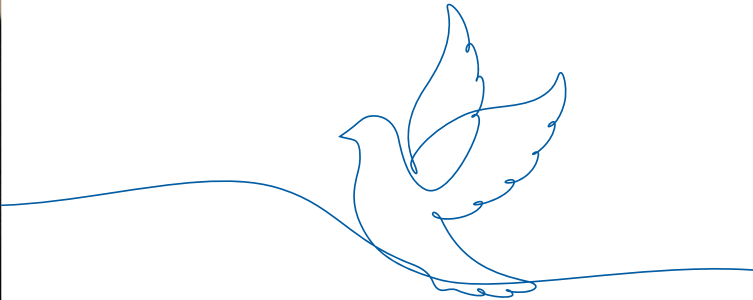

Als een vlam in het donker verdwijnen

Tobias Servaas, onze oud-werker uit de vorige WP-Krant, is op 28 april helaas niet meer teruggekeerd van een wandeling bij het Comomeer. Ondanks een grote zoekactie is hij niet gevonden.

Tobias heeft veel mensen met zijn idealen en enthousiasme geïnspireerd. Wij denken aan hem met veel genegenheid en bewondering en leven mee met zijn familie, vrienden en geliefde.

De medewerkers van de Werkplaats

De oud-werker: Femke van Hout

Op mijn eerste vakantie zonder ouders – ik was 16 jaar – verstuurden een vriendin en ik samen flessenpost. We zaten op een strand in Zuid-Frankrijk, stopten een sudoku in een Spa blauw-flesje en gooiden het in zee met de boodschap: *'Solve this puzzle, send it to our address and you'll get a surprise.'* Een maand later kregen we zowaar antwoord; twee Nederlandse jongetjes van 5 en 7 jaar hadden de brief gevonden (ze voelden zich echte piraten). Nog toevalliger: hun moeder kwam net als wij uit Bilthoven. Of we misschien werkers waren van de Werkplaats? Zij had daar op school gezeten en zúlke leuke herinneringen aan die tijd. Ze vertelde ons over toneelspelen, knutselen, de kinderboerderij, de gezellige, ietwat chaotische sfeer...

Nu, jaren later, is het mijn beurt om als oud-werker terug te kijken op mijn tijd op de WP. Er komt zo veel terug: de trap van de fietsenkleder opspringen vlak voor de tweede bel ging, de open podia, het stiekeme gefluister tijdens de stilte-uren, het enorme grasveld waarop we lange zomers doorbrachten, mijn eerste biertje, de vieze 'gezonde' snacks uit de automaten (o.a. appelchips), de examenreis naar Rome waarbij ik zo schor was van het zingen in de bus dat ik de helft van de tijd niet kon praten.

Grasduinend door mijn computer vond ik de speech terug die ik samen met mijn vriendinnen Lisa, Meyke en Floor gaf tijdens de eindexamenuitreiking. Daarin zeiden we dat de WP een 'veilige chaos' biedt, waardoor je uitgedaagd wordt te

vinden wat echt bij je past. Chaotisch was het inderdaad: ik herinner me het geschokte gezicht van een medewerker die van een veel 'nettere' school kwam, toen hij voor het eerst ons domein binnenstapte. Hij droeg bij binnenkomst nog een driedelig pak; maanden later vervulde hij dit voor wijde T-shirts met Lord of the Rings-personages erop. Hij noemde de Werkplaats 'anarchistisch', en daar zit wat in. Er is weinig hiërarchie tussen werkers en medewerkers en veel dingen worden gezamenlijk besloten en georganiseerd.

Toen ik ging studeren, had ik dan ook weinig gevoel voor autoriteit. Zo ging ik op het bureau van mijn mentor zitten in plaats van op de stoel ervoor, en was ik zo kritisch op docenten dat ik vaak de vraag kreeg of ik soms op een Montessorischool had gezeten. Nog steeds functioneer ik het best in situaties die een beetje chaotisch zijn. Na mijn studie filosofie ging ik als redacteur aan de slag bij Filosofie Magazine, het Nederlandse tijdschrift voor publieksfilosofie. De meeste redacteurs waren net nieuw, we besloten het hele blad

"Er komt zo veel terug: de trap van de fietsenkelder opspringen vlak voor de tweede bel ging, het stiekeme gefluister tijdens de stilte-uren, mijn eerste biertje en de vieze 'gezonde' snacks uit de automaten (o.a. appelchips)."

"Toen ik ging studeren, had ik dan ook weinig gevoel voor autoriteit. Ik was zo kritisch op docenten dat ik vaak de vraag kreeg of ik soms op een Montessorischool had gezeten."

te restylen en er was veel ruimte voor openheid en creativiteit. Dat vond ik heerlijk.

Maar naast chaos bood de WP denk ik ook veiligheid en vertrouwen. In onze speech formuleerden we het zo: 'Een domein is je eigen plekje, een soort veilige haven, waar je altijd wel aansluiting of een luisterend oor kan vinden en op je gemak sneller je eigen grenzen op zult zoeken.' Er is de laatste tijd veel te doen over *safe spaces*: hoe kun je samen een ruimte creëren waarin mensen zich veilig voelen om te zijn wie ze zijn? Ik werk nu als filosoof aan de Universiteit van Tilburg, en we merken daar dat studenten vaak denken dat een *safe space* ook een *comfortable space* is: een plek waar je ongemak zoveel mogelijk uit de weg gaat. Maar misschien klopt dat

juist niet. Misschien biedt een *safe space* eerder een plek waar je het ongemak veilig kunt opzoeken, waar je geconfronteerd kan worden met andere meningen en zo je eigen grenzen kunt verleggen.

Dat is denk ik wat de WP kenmerkt. Ik weet dat de WP qua demografie een erg witte school is, en ik vraag me als ik terugkijk af of elke leerling zich daar wel zo veilig heeft gevoeld als ik (zo kwamen een paar leerlingen uit mijn jaar pas na de eindexamens uit de kast uit angst om gepest te worden). Toch ken ik geen enkele school die zo veel vertrouwen in zijn leerlingen heeft als de WP: we werden steeds weer uitgedaagd om onze passies te volgen, om autoriteit te bevragen, om zelf projecten op te zetten en onze eigen meningen kritisch onder de loop te nemen.

Als ik nu naar mijn leven kijk, zie ik ook een soort veilige chaos. Ik doe filosofisch onderzoek naar de persoonlijke ervaringen van mensen met chronische pijn (hoe is het om altijd pijn te hebben?), een onderwerp dat me ook persoonlijk aangaat. Daarnaast schrijf ik als freelancer filosofische stukken, woon ik in een woongroep met vijftien mensen van 26-80 jaar oud, en heb een polyamoreuze relatie (we zijn met z'n vieren, wat soms nogal vragende blikken oproept op straat). Het is veel, soms (iets) te veel, maar ook vertrouwd. Net als de WP.

Foto's: Femke van Hout

Posthumaan

vo column

‘Verblinding lokt glimlachend stervelingen in haar val.’

Bezoekers van de in 1994 door het Nationaal toneel opgevoerde Aischylos-tragedie *De perzen* konden T-shirts aanschaffen waarop deze versregel was afgedrukt. In het stuk acht de Perzische koning Xerxes zich onoverwinnelijk. Verblind door hoogmoed stuurt hij duizenden mannen de oorlog in. Ze worden vernietigd door de Grieken, en heel Susa, de hoofdstad van Perzië, rouwt.

Ate is de godin die zich meester maakt van deze stervelingen. Geestelijk verblind, zintuigelijk verbijsterd en met een overmoedig optimisme organiseren zij met ondoordachte, noodlottige daden hun eigen ondergang. De tragedie toont de mens als een speelbal van het lot en het eigen gedrag, pas tot inzicht komend als het al te laat is.

Dat wetende zou je toch denken: Mens, maak eens een dodehoekspiegel voor je eigen menselijk tekort of luister naar de stemmen die waarschuwen voor het naderend onheil.

“Snap je zelf niet dat het beter is zelf met je eigen hoofd kennis te verwerven dan kennis te laten produceren door een apparaat?”

“Wrong does not cease to be wrong because the majority share in it.”

— Leo Tolstoy

Maar een gewaarschuwd mens telt vaak niet voor twee. Een gewaarschuwd mens denkt vaak: wie denk je wel dat ik ben? Zie je mij aan voor ‘dom’? Wil je mijn plezier bederven? Zal ik jou eens waarschuwen? Je keren tegen het nieuwe tij is als klagen dat het vloed wordt. Jij lijkt op iemand die zijn aan een steiger vastgebonden sloepje principieel weigert meer lijn te geven. Uitkomst: een gezonken boot. Zo was ik – dit als voorbeeld – enige weken geleden ongewild getuige van een groep werkers die in korte tijd met hulp van twee AI-sistenten een rijk ge-

illustreerd van grafieken voorzien PO in elkaar zette. Toen ik een van hen erop wees dat zij op deze wijze niets leerden van de stof antwoordde hij met een meewarige schouderophaal en een vriendelijke blik: ‘Zo werkt het tegenwoordig. Dit is de nieuwe tijd.’

Ik wil zeggen: nee, jongens, zo kan het niet, zo mag het niet. Snap je zelf niet dat het beter is zelf met je eigen hoofd kennis te verwerven dan kennis te laten produceren door een apparaat? Maar dan denk ik: waarom is dat beter? Hebben ze niet

“De tragedie toont de mens de mens als een speelbal van het lot en het eigen gedrag, pas tot inzicht komend als het al te laat is.”

Foto's: Marijn Backer

gelijk? Probeert school als instituut dat doet aan kennisoverdracht krampachtig haar failliet te bedekken als ze haar leerlingen de toegang tot die kennis ontzegt?

Intussen stroomt de nieuwe AI-zondvloed door de straten en de huizen en de scholen en maakt van de mensen die haar omarmen posthumane napraatpapegaaien. Wat ooit het domein was van de scheppende mens, de denkende mens, de inventieve mens, is nu de echoput van vroeger bedacht en gemaakt en geschreven werk. Eindelijk kan er terecht worden bezuinigd op onderwijs. Kennis is overal, gratis, moeiteloos *on demand* en *à la carte* beschikbaar. Het lot van leraren die net als bovengenoemde sloepen blijven hangen in de gedachte dat ze kennisoverdragers zijn, lijkt bezegeld. Alleen de állerbraafste werkers willen straks nog meedoen met ‘schooltje spelen’. Want waarom nog zoveel jaren op school zitten als je kennis 24/7 oproepbaar is, op ieder niveau? Waarom zou begrepen moeten worden wat zonder ons verstand ook wel werkt? Go home, Boomers!

Ja maar, zeggen wij, je moet toch weten welke kennis je waar toepast? Ja maar, houden we vol, het zijn kinderen! Kinderen moeten toch eerst leren weten wat ze moeten willen weten? En wat als de stroom uitvalt?

Je kunt het scholen niet euvel duiden (*boomertaal voor ‘kwalijk nemen’) dat zij nog geen antwoord hebben op dit nieuwe

tij. Het dwingt scholen wel na te denken over een antwoord dat kinderen de vaardigheden geeft om de nieuwe mogelijkheden in te zetten voor de oude doelen. Kennis is immers een eindproduct van stapje voor stapje je eigen maken wat aanvankelijk vreemd en zonder betekenis was. Leren geeft betekenis aan iets wat je eerst niet weet. Begrijpen vormt je. Het geeft je het vertrouwen om weer iets nieuws aan te gaan, het geeft je een ‘taal’ waarmee je je verstaanbaar maakt. Leren creëert bewustzijn en bewustzijn groeit met de jaren en is de basis van ons mens zijn. Op school leer je naast de nodige vaardigheden en weetjes vooral mens zijn.

Ja, dit is allemaal waar. Maar is het waar genoeg om ons wakker te schudden? Vlak voor hij stierf stelde Henry Kissinger de vraag: ‘Wat gaat er gebeuren met het menselijke bewustzijn als het verklarend vermogen daarvan wordt ingehaald door AI en samenlevingen die niet meer bij machte zijn de wereld die ze bewonen te

duiden in termen die hun iets zeggen?’ Op welke wereld bereidt onderwijs haar leerlingen dan nog voor?

Lees *Het proces* van Kafka nog eens, adviseert Giuliano da Empoli in *Het uur van de wolven*. Die wereld is er al. De enige gesprekspartner van een pakjesbezorger is zijn applicatie op zijn telefoon. Die app zegt wat pakjesbezorgers moeten doen en beoordeelt hun prestaties. Als er iets onverwachts gebeurt kan zo’n bezorger op niemand terugvallen en trekt de app zijn conclusies. De mens is opzijgezet. En zoals het met bezorgers gaat, zo zullen kantoomensen, advocaten, artsen en boekhouders zich als radertjes in de algoritmemachine moeten voegen naar de instructies van AI. *Het uur van de wolven* maakt duidelijk wat Aischylos in 600 voor Christus al wist. Verblinding is machtig.

Aan ons de vraag wat we willen.

Marijn Backer

“*Het uur van de wolven* maakt duidelijk wat Aischylos in 600 voor Christus al wist. Verblinding is machtig.”

“Je kunt het scholen niet euvel duiden (*boomertaal voor ‘kwalijk nemen’) dat zij nog geen antwoord hebben op dit nieuwe tij.”